

Johan Ulfvens

Naturskådaren som miljöövervakare

Vem minns väl inte nidd bilden av naturvännen och fågelskådaren som de samhälls- och kulturradikala omhuldade för en tid sedan - bilden av en samhällsfrånvärd romantiker, som i en värld fylld av politiska konflikter ägnar sin tid åt så futtiga saker som att spana in gräshoppor och svalor. Den nedlåtande synen illustrerade en uppfattning att naturen är ointressant och tom. oviktig i politisk verksamhet.

Det har sedan flera år tillbaka varit aktuellt att avskrika den här niddbilden: konflikten mellan naturen och samhället har blivit en av de verkligt stora frågorna och i och med det har naturskådaren fått upprättelse.

Nästan gratis och med stora personliga uppoffringar har tusentals "fantaster" kastat sig in i olika inventerings- och bevarandeprojekt. Viktiga resultat är bl.a. den successiva ökningen av havsörnens häckningsresultat och pilgrimsfalkens ännu snabbare återkomst till delar av norra Finland. Och ett projekt som utan vidare kommer att ge eko långt in i framtiden är den nyss utgivna fågelatlasen över Finland. Här finns detaljerade uppgifter lagrade med tanke på framtida uppföljningar och beslut i miljöpolitiska frågor.

Den naturromantiska fantasten har alltså blivit en av de viktiga komponenterna i samhällets beslutsmaskineri. Och vi själva bör vara medvetna om att den kunskap vi besitter och kan samla in är ytterst värdefull med tanke på en lyckad styrning av samhällsutvecklingen. Det går inte längre att göra besluten som om människan levde i ett vacuum isolerad från naturen.

Giftspridning och rationalisering drabbar åkerlandskapets fåglar. Hurudant är läget i Österbotten? Bilden från Söderfjärden i Korsholm.

Foto: Johan Ulfvens.

Mera kunskap behövs

I dessa tider får vi intill leda höra att samhället genomgår en förändringsprocess från industri- till informationssamhälle. Både överentusiastiska och varnande röster höjs kring den förändringen: det finns en risk för att det uppstår klyftor mellan dem som besitter kunskap och kan handskas med den och sedan dem som inte gör det.

Det här gör att naturskådaren förvisso med en viss nostalgi kan skåda på mindre teknologiserade samhällsformer, där kunskapen kanske inte skulle upphöjas till en så dominerande ställning som i dag. Ett agrardominerat samhälle av den s.k. Linkola-typen skulle säkert klara sig utan största delen av den kunskap som vi nu nästan krampaktigt försöker mobilisera. Människorna skulle ha möjlighet att njuta av naturen på ett helhetsmässigt sätt, utan att ständigt gå omkring med ett tvång att vara systematiska och miljöpolitiskt medvetna.

Det är en vacker bild som man kan sympatisera djupt med. Men när allt kommer omkring är vi ändå helt enkelt tvungna att försöka samla mera kunskap om naturens funktionssätt och förändringar i den. Oberoende av om vi beslutar oss för ett informations- eller agrarsamhälle påverkas vår natur av inflytanden utifrån. Luft- och vattenburna föroreningar påverkar mark, vatten och skog, flyttfåglar påverkas av miljöförändringar på rast- och övervintringsplatserna. Och kunskapsinsamlingen behöver ju inte vara motbjudande och tråkig, tvärtom ger den relief åt naturvännens hobby.

Systematiskt, men också osystematiskt

Ett krav på vederhäftig naturvetenskap är att den utförs systematiskt och under lång tid. Vi har ju flera exempel på att systematiskt genomförda långtidsprojekt kan ge värdefull kunskap om förändringar i naturen. Häckfågelnventeringarna och sträckobservationerna på Valsörarna är ett sådant.

Men också i mera prosaiska miljöer pågår synnerligen värdefull miljöövervakning. Jag tänker t.ex. på prof. Lars von Haartmans undersökningar av ett och samma område utanför Nådendal. Där har den långvariga kontakten (snart 50 år!) med området avslöjat många av de genomgripande förändringarna i vår fågelfauna: staren's minskning, förändringar i strandängens fågelfauna, rödstjärtens minskning och silvertärnans kolonisation av inre skärgården.

Ett motsvarande exempel är fil.lic. Brita Schwancks undersökningar av växternas invandring på landhöjningsskären i Larsmo skärgård. I det fallet har också en diffus industriell nedsmutsning kunnat påvisas i strandvegetationens sammansättning.

Vad dessa framgångsrika forskare lärt omvärlden är att det absolut lönar sig att lagra också till synes triviala observationer: i ett långt perspektiv blir de förr eller senare värdefulla referensuppgifter. Man kan bara beklaga att nutidens naturforskare är betydligt mera rörliga och inte under decennier av idogt arbete inventerar samma lilla plätt på jorden. Den uppgiften har allt mera övertagits av fågelstationer och biologiska stationer, men där blir kanske kontinuiteten inte lika bra som när en och samma person år efter år inventerar hemtorvan.

Med detta vill jag ingalunda påbjuda alla naturskådare att gå den von Haartmanska vägen. Det finns en fara i att alla gör bara systematiska och målinriktade naturobservationer: man kan missa det oväntade och okända. Därför bör det understrykas att ett osystematiskt och slumpmässigt insamlande av data om fåglar, fiskar, växter, fjärilar, svampar m.m. alljämt är önskvärt och viktigt.

Tänkbara projekt

I varje fall har koordinerade uppföljnings- och övervakningsprojekt blivit allt vanligare t.ex. inom ornitologin. Man behöver bara öppna första bästa Lintumies eller Ornithologia Fennica för att upptäcka hur vanliga och populära uppföljningsprojekten har blivit: en landsomfattande inventering av rovfåglarnas häckning pågår, tranan har fungerat som forskningsart under ett helt år, uppgifter om skrattnåskolonier och sommargyllningar efterlyses. Vinterfågeltaxeringar och fenologiundersökningar har utförts med standardiserade metoder under drygt 20 år.

Vad är det då, vid sidan av dessa nationella projekt, som det vore viktigt att inventera i Österbotten? Eftersom metoderna och intensiteten inom jord- och skogsbruket har förändrats kraftigt är det främst inom den här sektorn de angelägna projekten kan hittas. Vi vet ganska lite om hur myrnarnas fågelfauna och flora har förändrats i Österbotten till följd av dikningsverksamhet och torvtäkter. Inom skogsbruket är det faunan på kalhyggerna och inom återstående gammelskogar som vore värda närmare inventeringar.

Med tanke på utarmningen av jordbrukslandskapets organismsamhällen vore det aktuellt med en inventering av fågelfaunan i våra kulturbygder. Har storspoven börjat gå tillbaka också i kärnbygden i Österbotten, i hurdana landskap hittas de mångsidigaste fågelsamhällena, vilka slutsatser kan man på basen av detta dra om utvecklingen av jordbruket? Likaså sker det förändringar i strandängarnas natur genom att betesgången nästan helt har upphört. En inventering av strandängarnas förekomst och flora och fauna kunde ge basuppgifter för bevarande av viktiga rastplatser och vackra landskapsenheter. De österbottniska lövängarna och fåbodmarkernas förändrade natur är också värd några granskade blickar.

Vid sidan av dessa biotopinriktade undersökningar finns det utrymme för en hel del mera artspecifika undersökningar. Jag nämnde redan storspoven och tänker vidare på uppföljningar av skrattnåskoloniernas storlek och gråtrutens ökning i våra trakter. En systematisk uppföljning av nya arter som knölsvanen kunde ge också teoretiskt intressant material över populationstillväxtens problematik. De nordliga elementen i den österbottniska faunan (lappuggla, lavskrika, simsnäppa, sjöorre) borde på motsvarande sätt följas upp

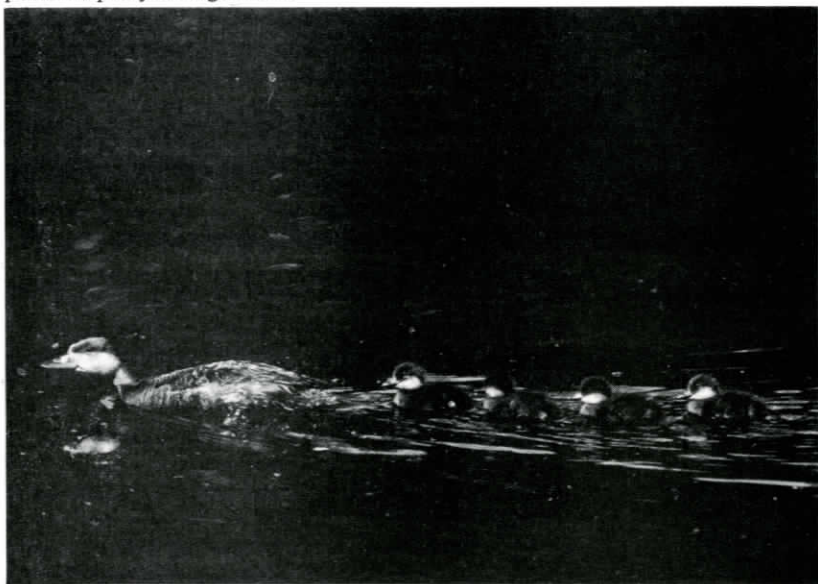
(Nämnas bör att viktiga basuppgifter som definitivt bör följas upp finns inom de statliga naturskyddsprogrammen, de som gäller nationalparker, skyddsvärda vattendrag, myrar, åsar och fågelsjöar.)

Breddat engagemang

Med hänsyn till aktuella förändringar i både natur- och kulturmiljön finns det alltså massor (också andra än de nämnda) med angelägna uppgifter för naturskådarna. Men att förverkliga tankar av det här slaget är inte det lättaste. Det behövs entusiastiska personer som är villiga att gå i bräsch för ett visst projekt och drar andra med sig. Det behövs koordinering av verksamheten inom inte bara naturvetenskapliga föreningar och miljöföreningar, utan också med fördel inom jakt- och skogsvårdsföreningar samt lantmanna- och fiskargillen. En öppning i den riktningen kan anses mycket viktig genom att den kan bereda vägen för bättre samarbete med utnyttjarintressena.

En aktiv lokal publikation kan samla och lagra data, och publicitet och allmänhetens intresse kan man nå genom att hålla återkommande seminarier om projekt som påbörjas eller avslutats.

Som vi alla vet krävs det i dag krafttag för att undanröja de största hoten mot vår natur och mot människans hälsa. I det här arbetet har givetvis alla naturskådare en uppgift, oberoende av inriktning eller kunskapsnivå. Men viktigt är att vi försöker bredda vårt eget engagemang så att det omfattar allt flera sektorer av natur och samhälle samt att engagemanget för en frisk och fungerande natur sprids på allt flera människor. När vi lyckats med det har vi också lyft upp naturskåderiet från det kanske något knappologiska planet i små kretsar till ett brett politiskt påtryckningsmedel.

Den Österbottniska naturen har ett påfallande inslag av nordliga fauna- och flo-raelement. Den här sjöorren visade sin ungvull i augusti 1977 på ett skär i Bergö skärgård.

Foto: Johan Ulfvens.